

ŠIMUN MECIĆ I ANTUN JOSIP KNEZOVIĆ —
PREUSMJERITELJI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI
U SLAVONIJI 18. STOLJEĆA

Stanislav Marijanović

I.

O »baroknoj« slici porušene Slavonije prvi će književno svjedočiti Antun Vrančić u srpnju 1553. godine, u Družicevo »brijeme od poklada«. Osmotrivši je izbliza, on će u svojem »Putovanju iz Budima u Drinopolje« o njoj zapisati svoj prvi putopisni nocturno: »[nju] su Turci ne tako davno spravili sa zemljom«. Naposljetku, govoreći o gradovima, selima, poljima i vinogradima nekoć »prebogate zemlje«, on će zaključiti: »Mislim da nema smisla govoriti o ruševinama i rasapu, jer sve je ruševina, zapuštenost i pustoš«. ¹ Sve od Erduta, Vukovara, Iloka do Petrovaradina, i dalje. Čovjek biva svladan pogledom na pejzaž koji podsjeća na sliku barokista »urbs destruta« ili fresku »Arhitektura koja se ruši« i kao nezaštićeno biće stoji nemoćan pred prijetećom prolaznošću, pred spoznajom da je svaki rad ljudskih ruku raspadljiva ruševina.

U dva stoljeća u kojima je Gundulić živio samo je jedan pridošli Dubrovčanin, i to dobar znanac i usmjeritelj Gundulićev, prošao svojim književnim perom dvaput Slavonijom: Bartul Kašić 1613. i 1619. godine. Vidio ju je u podzemlju turbulentnog vremena i u svojoj *Autobiografiji* ocrtao pokopno, samim *horridus - opisima*. Slovinski narod u Slavoniji, živ pokopan u svoje nekropole, pokazao je - zdvajajući Kašić - da ništa ne zna, osim da »popravlja porušeno«, da je kršćanski, i da s nama govori istim jezikom. ² Taj svijet u kome ljudi, crni gotovo kao krtice,

izgubljeno traju u svojim krtičnjacima, u kome i promatrač i sugovornik može biti shrvan i uništen - to je svijet zbilje hrvatskog manirizma i baroknosti 16. i 17. stoljeća u slavonskoj varijanti.

Od toga govorenja istim jezikom, kao i od prvih knjiga katoličke obnove, koje je na slavonsko tlo donio upravo Bartul Kašić, kao prvi izvor iz kojeg će poteći i slavonska nabožna književnost, pa do razine »viših umjetničkih ciljeva«, dosegnutih poemom Antuna Kanižlića, promaklo je neispisano cijelo jedno stoljeće, stoljeće »u snjeni Ivana Gundulića«.

Da bi hrvatskoslavonski pisci dospjeli do govorenja prepoznatljivim paradigmatiskim jezikom Gundulićeve dubrovačko-pjesničke škole, zapravo da bi iz stoljetne bespismenosti stigli nekamo gdje se već jednom bilo (s Janom Panonijem Vitezom), a sada više nije, za to - trebalo je slavonskom Satyru jedno stoljeće iskušenja u svim žanrovima protureformacijske i prosvjetiteljske moralno-didaktičke knjige kao pokore.

Prvi iskušeni te pokore bili su, ponajprije, franjevački pisci jedinstvene redodržave Bosne Srebrene (Ivan Ančić, Mihovil Mijo Radnić, Šimun Mecić, Toma Babić i Antun Bačić s Ivanom Grličićem iz đakovačke biskupije). Prva dvojica s Grličićem još za turske vladavine uspostavljaju svojom knjigom kao prototekstom hrvatsku nabožnu književnost Slavonije. Njome utiru put Šimunu Meciću, Antunu Josipu Knezoviću, Antunu Kanižliću, Josipu Milunoviću, Jerolimu Lipovčiću, Emeriku Paviću i Vidu Došenu. Ujedno, u novijim istraživanjima, Ivan Ančić (1624. -1685.) označen je među njima prvim piscem prepoznatljivih stilskih obilježja baroka.³ Svi oni pripadaju prvom krugu slavonske nabožne književnosti koji je, ipak, ostvario izravnu kontaktnost i komunikacijski kanal kojim je dotjecala dubrovačko-dalmatinska religiozna knjiga i utemeljio pisanje štokavsko-ikavskim jezičnim standardom ("iliričkim jezikom bosanskoga izgovora"). Uspostavljanjem tih oslonaca podignuta je književna Slavonija u ideologijsku sferu i tematski sustav katoličke obnove, opterećen »potrašćima Turaka«, šizmom i herezom. Posljedice: breme jednodimenzionalnog utilitarističko-prosvjetiteljskog modela književne prakse, sve do Kanižlićeve i Katančićeve pojave. Model je imao svoj iskon i generirao svoje osobitosti.

O njemu smo više pisali na idejno-tematskoj razini u svom prilogu »Gundulić i barokni pjesnici Slavonije«.⁴ Iščašenje podignute Slavonije iz zglobova organske ravnoteže, iščašenje pod turskom vladavinom, pa »porušenje Slavonije kroz česte

ratove i bojeve«, onda uz bolove i uzdahe popravljane porušenog, nakrivljenog tornja »posli istiranog Turčina«, sve to izazvalo je kod slavonskih pjesnika 18. i prva dva desetljeća 19. stoljeća neprestane varijacije istih tema i svođenje književnih vrsta u nekoliko srodnih pokretnih motiva (tako u nabožnom pjesništvu i crkvenoj drami, u ratničkim temama kačićevskih sljedbenika, u *Satiru i Aždaji sedmoglavoj*, u prigodničarskoj lirici, sve od *Cvitka pokornih Šimuna Mecića* iz 1726. godine do Čevapovićeve *Josipa, sina Jakoba patriarke*, prikazanog u narodnoj igri od učenika vukovarskih iz 1819. godine), a kod baroknih pjesnika, od te luksacije izazvalo je – n a b r e k n u ć e istisnuto vergilijansko-marulićevesko-gundulićevesko-mažuranićeveskim stihom:

O slovinska zemljo lijepa
što sagriješi nebu gori.

II.

Ovom prigodom iz plošnog pregleda izdvajamo dvojicu pjesnika i pisaca prvog kruga slavonsko-podunavskih hrvatskih pisaca nabožne književnosti, Kanižličevih prethodnika, i to Šimuna M e c i ć a i Antuna Josipa K n e z o v i ć a, koji su izravno potaknuli obnovu i stvaranje hrvatske književnosti u Slavoniji i među Hrvatima u Bačkoj i Ugarskoj. Oni, ujedno, među prvima dijele poznavanje i kontaktnost izvan svojega pokrajinskog okruženja, pa i s nabožnom književnošću iz Dubrovnika i Gundulićevom pjesničkom školom kao impulsom, proširujući korespondentni prostor hrvatskog jezika i književnosti štokavsko-ikavske provenijencije (”naškog slavno iliričkog jezika bosanskoga izgovora«).

Obojicu, Mecića i Knezovića, ubrajamo među prve teokrite sa sviješću o svom narodu i sebi, i među prve preusmjeritelje hrvatskoslavonske književnosti na okomicu mediteranski jug - kontinentalni sjever, koja uspostavlja njezin tijek linijom: Dalmacija - Bosna - Slavonija - Podunavlje, od Dubrovnika do Budima i Kaloče. Radi potpunosti slike o sustavu cjelovitosti duhovnog prostora koji je opstojao i na vodoravnici sjevernohrvatskog interamnija Drava - Sava - Dunav, mogli bismo im pridružiti i drugu dvojicu pisaca - kajkavaca, isusovca Muliha i franjevca Orlića, koji se okreću štokavskom prostoru Slavonije i ulaze u obzor dvosmjernog međuprožimanja kajkavsko-štokavskom obratnicom zapad - istok (prvi reprezentanti obrnutog kretanja su Kanižlić, Ivanošić, Katančić). Dok se

podosta zna o Jurju M u l i h u (1694.-1754.), Turopoljcu u Slavoniji, plodnom trojezičnom piscu i homiletičaru hrvatskog baroka, o njegovim *Bogoljubnim pismama* skupljenim na ophodnjama Slavonijom i Ugarskom, propovjedniku i misionaru hrvatskog pučanstva koji je djelovao i u požeškoj i u osječkoj misiji, dotle se više ne zna za drugoga »blagorečnika horvatskog« Benvenuta O r l i ć a (1758.-1829.) iz Kostajnice, književnog povjesničara dosad nepoznatog u književnoj znanosti, koji potaknut spisom Josipa Jakošića piše svoje *Scriptores*, povezujući književnu Slavoniju sa zapadnom Hrvatskom, štokavsko-ikavske franjevačke pisce s kajkavskim i uspostavlja u svom jedinstvenom bio-bibliografskom pregledu horizontalnu liniju hrvatske kontinentalne književnosti.⁵

Govorenjem o Meciću i Knezoviću ponaosob, svjesni smo da hrvatska književna povijest, još uvijek, nije iscrpila listu »zaboravljenih« pisaca i zametnutih tekstova 18. stoljeća, zapravo neproučenih Kanižličevih prethodnika, suvremenika i sljednika koje se dosad nije stilsko-analitički omjerilo, iako su često nazočna bio-bibliografska pojava, kao: Gradišćanin Đuro R a p i ć (1714.-post 1769.), Požežanin Jerolim L i p o v č i ć (1716.-1766.), Emerik P a v i ć Budimac (1716.-1780.), Ivan V e l i k a n o v i ć Brođanin (1723.-1803.), Stjepan A đ i ć iz Rajeva Sela (1730.-1789.), Josip P a v i š e v i ć Požežanin (1734.-1803.), Josip S t o j a n o v i ć Brođanin (1738.-1814.) i drugi, koje nisu previdjeli ni Jakošić ni Benvenut Orlić.

Podrazumijeva se da i o dvojici odabranih možemo priopćiti samo temeljno.

III.

Š i m u n M e c i ć (Požega, o. 1670. - Požega, 1735.) potječe iz poznate požeške obitelji. Stariji je suvremenik i dobar znanac pjesnika Ignjata Đurđevića. Kao gojenac franjevačkog reda filozofijske i bogoslovne studije okončao je u Italiji (navode se Napulj i Bari). Kao lektor i generalni lektor predavao je filozofiju i dogmatsko bogoslovlje, najprije kao lektor na filozofskom studiju u Požegi (1714.-1717.) i Budimu (1717.-1718.), a kao generalni lektor pet godina na generalnom učilištu u Dubrovniku (1718.-1723.) i šest godina ponovno u Budimu (1723.-1729.), gdje je dovršio svoje glavno djelo, »molitvenu knjigu« *Cvitak pokornih* i prvi u svojoj redodržavi Bosni Srebrenoj stekao 1729. najviši akademski naslov lektora jubilata. Pred smrt, 1735. godine, bio je izabran i za prvog provincijala ove

provincije u novim granicama, ujedinjene sa Slavonijom, Srijemom, Banatom i Ugarskom, nakon izdvajanja Dalmacije. Godine 1731. dovinuo se do imenovanja za osobnog teologa i carskog savjetnika u stvarima savjesti austrijskog cara Karla VI.⁶ Sahranjen je u grobnici franjevačke crkve sv. Duha na glavnom trgu u Požegi.

Dok je bio lektor u visokoj filozofskoj školi u Požegi (1714.-1717.) nastao je njegov priručnik *Universa philosophiae*. Spis se odlikuje sustavnim obuhvatom cjelovite nastave filozofije.⁷ Povratkom u Požegu (1730.-1732.), obnašajući službu gvardijana i požeškog župnika napisao je i pregled katoličkih obitelji u Požegi: *Liber nominalis complectens ... personarum totius parochiae conventus S. Spiritus ... civitatis Poseganae* (Požega, 1730.).⁸

U Meciću, prvom Slavoncu koji piše filozofske spise na uzornoj razini, vidimo vodećeg intelektualca među franjevcima svoje redodržave. Ne samo zbog tih spisa. Zahvaljujući njegovu ugledu i utjecaju na razvitak franjevačkoga visokog školstva, koji je ostvarivao već kao generalni lektor u Dubrovniku, vrhovna uprava reda uzdigla je 1722. filozofsko i bogoslovno učilište u Budimu na stupanj generalnog učilišta prvog razreda. Značilo je to uzdignuće Budima u novo prosvjetno, kulturno i izdavačko središte Hrvata. U znak zahvalnosti postavljen mu je 1764. godine u budimskom samostanu spomen - natpis, koji je zabilježio Emerik Pavić: *Hic prius institut studium Provinciae Bosnae / Quod Generale facit Roma Simone Duce*. Iduće 1723. godine i jedini generalni studij za odgoj redovničko-svećeničkog podmlatka Dubrovačke provincije sv. Frane, proglašen je generalnim studijem »primaе classis ad jubilationem«. On se tada već bio oprštao od Dubrovnika, od samostana Male braće u kojem je predavao i boravio pet godina, poznavajući i koristeći bogate knjižne i rukopisne fondove njegove knjižnice, od vlastele i puka. A bio je prvi književno obrazovan Slavonac koji je ostvario izravan i djelotvoran susret s Dubrovnikom, dubrovačkim učenicima i kulturnim krugovima, književnicima i književnom tradicijom. Franjevački provincijali Donat iz Lopuda i Hilarije Banduri, brat Anselmov, svjetskog znalca diplomatike i numizmatike, nisu mu bili pri ruci toliko koliko još živi, glasoviti franjevački teolog Frano Decije (Cafarelli), koji je preuredio samostansku knjižnicu pa lektor bogoslovlja fra Anđeo Franki ili mlađi, Lovro Cekinić i Timotej Gleđ. Pri ruci su mu ponajviše bili »preobilato« zastupani pjesnici i pisci Gundulić i Palmotić, crkvene pjesmarice, bogoljubne knjižnice, psaltiri, oficiji, antifonari i gradualni. U crkvi, i pred očima, bili su mu oni novi - stari znanci, i atmosferci i književni znalci, koji su uspostavljali svoje »akademije« - Akademiju ispraznih i oporbenjačku - »od šturaka«, prerađivali

Molièrea, unosili dah frančezarije ili obnovljenog klasicizma, ili se zatvarali u svoje samostane, pisali svoje »raskoši božanstvenoga perivoja«, poput Ignjata Gradića, Ignjata Đurđevića, Antuna Gleđevića (poeta Zvèče), Frana Getaldića, predsjednika »Šturaka«, satiričnog i pobožnog poete, i Džankarla de Angelija, prevodioca djela o sv. Franji. Sve ih je upoznao. Pojedine, vjerujemo, i ispraćao kad ih se pokapalo, kao Getaldića u sakristiji franjevačke crkve, a idiličnog marinista i melodramatičara Dživu Šiškova Gundulića ispred oltara, unuka velikog pjesnika, koji i sam ovdje počiva.

Tako je Mecić, i uz pomoć prepisivačke ostavštine fra Nika Ohmučevića, ovdje, u samostanu Male braće, prvi zašao i u brazdu Dživa Gundulića i prvi navodio slavonske pisce na trag njegove škole i teme dubrovačkih barokista. Učinio je to, podrazumijeva se, svojim molitvenim zbornikom CVITAK POKORNIH, koji je u Dubrovniku zarođen, pisan i priređivan. A kada je u Budimu objelodanjen, »i to kao prvo hrvatsko djelo u književnom stvaralaštvu budimskog kulturnog kruga« (A. S. Kovačić), našao se u središtu pažnje. Prvo pa drugo njegovo izdanje već prve godine poslije smrti, prava je bibliofilska rijetkost. Naprosto, potrošeno je, što je siguran pokazatelj da su Mecićeви suvremenici njegovu knjigu prigrabili, smatrali je vrijednom i potrebnom. No Mecića vodeći književni povjesničari (Vodnik, Kombol, Georgijević) niti ne spominju, pa čak ni Tomo Matić. Do studije Ante Sekulića o Meciću kao o graditelju i čuvaru jezika hrvatskoga, o njemu su poneko priričje i raspravku na bio-bibliografskoj razini pisali samo dobro obaviješteni franjevački povjesničari: E. Pavić, J. Jakošić, G. Čevapović, B. Orlić, E. Fermendžin, Julijan Jelinić, F. E. Hoško i Anto Slavko Kovačić, a raspravu zasebnu jedino Sekulić.⁹ Svi oni odreda, pa i najobavješteniji, Sekulić i Franjo Emanuel Hoško,¹⁰ navode po Jakošiću pa onda s pripadnim mišljenjem pišu da je Mecićev prvotisak *Cvitak pokornih* objelodanjen u Budimu posmrtno, 1736. godine, što je netočno, jer se radi o drugom izdanju, a Sekulić pripominje da mu je i taj »jedini primjerak u Hrvatskoj [koji poznaje] slučajno došao u ruke«. Prvo autorsko izdanje, podrazumijeva se, samo sobom razrješava otvorena pitanja, domišljanja i razložna zapažanja, okrenuta na temelju posmrtnog izdanja.

Od Hoškovih i Sekulićevih zapažanja o Meciću i njegovu molitvenom zborniku koja su neupitna, izdvajamo slijedeća:

— Mecić je djelatnik iznimne naobrazbe; nije pisac jednog grada, kraja ili pokrajine, on je više od toga: velikodostojnik, poslanik i »pisac svoga naroda«; molitvenik *Cvitak pokornih* slika je i svjedočanstvo povezanosti naših ljudi, a

molitve i pjesme u njemu ne poznaju granica: pripadne su cijelom hrvatskom kulturnom prostoru; knjiga je pouzdan priručnik za učenu redovničku subraću i svećenstvo upućeno u bogoslužje i crkvene obrede; njezin je sljednik i bunjevački Hrvat Lajčo Budanović, subotički biskup i sastavljač molitvenika Velika slava Božja, objavljenog 1908., prema tome, utjecala je na naraštaje koji su dolazili daleko poslije njezine pojave;

— Mecić piše štokavsko-ikavskim narječjem narodnog izgovora koje nije pokrajinski jezik, nego jezik hrvatske književnosti; njegova pravopisna praksa očituje jake tragove tadašnje još neuređene grafije »modo italico e ungaro«, narušene preko mjere u nevještom »tlačenju« mađarskih tipografa (očituju to i *Correcta*, tiskana 1726. od 468 do 474 str.);

— on je dobar poznavalac leksičkog blaga i prevodilački spretan u nazivlju i iznalaženju izraza.

U prikazu Cvitka služim se prvim budimskim izdanjem iz 1726. godine, dakle, deset godina starijim od drugog, kod nas nepoznatim i nezabilježenim. Uspjelo mi je iznaći ga u rijetkostima Szèchenyi biblioteke u Budimpešti, kamo je dospio početkom 19. stoljeća iz bibliotečnog fonda poznatog kolekcionara Miklõsa Jankowicha (1773.-1846.). Potpuniji naslov kazuje o njegovu obilježju:

CVITAK POKORNIH Aliti Knixice SEDAM PISMI POKORNI, S'
Officiom S. Krixa, B. Divicze Marie, Od Martvy, Duha Svetoga, s'
Puutom s. Krixa, i s' drugima mlogim bogogliubnim Molitvam, kako i
s' naukom Karstianskim, nakichegnie. Pi Oczu M.P. Fra. Simunu
Mecichiu ... izuagiene ó Jezik Illyricski, i sloxene.

Godišta odkupliegna nassegá

M. D. CC. XXVI.

Cum licentia Superiorum.

Tlacsene ó Budimu, kod Juanna Sabastiana
Landerera Stampaturi.

Pred nama je prvo hrvatsko izdanje ne samo većeg molitvenog zbornika nego i prvo djelo od većeg značenja i utjecaja inabožnoj književnosti hrvatskobudimskog kruga. Nije istovjetno drugom izdanju, već od posvete bratu Marku Meciću, »plemiću, senatoru i perceptoru metropolitiskoga, slobodnoga i kraljeva varoša

CVITAK POKORNIH

Aliti Knisxice

SEDAM PISMI
POKORNI,

S' Officiom S. Krixa, B. Divicze Marie, Od Martvy, Duha Svetoga, s' Puutom S. Krixa, i s' drugima mlogim bogogliubnim Molitvam, kako i s' naukom Karstianskim, nakichegnic

Pò

Oczu M. P. Fra. Simunu Mecichiu Pripouidaocfu, i Stiofcu od Snete Bogoslouice Generalomu, Slavne Prouincie Boffanske, Reda male Bratye Svetoga Serafinskoga Patriarke Franceska, izuagiene ù Jezik Illyricski, i sloxene.

Godista od kupliegna nassega,
M. D. CC. XXVI.

CUM LICENTIA SUPERIORUM.

Flacene ù Budimu, kod Juanna Sabastiana
Landerera Stampaturi.

požeškoga u Slavoniji«, po godišnjem kalendaru za 1726. godinu i kalendaru pomičnih svetkovina od 1726. do 1748. godine.

U nizu brojnih takvih knjiga, Mecićevo djelo iznimno je svojim sadržajem i njegovim rasporedom na 474 paginirane stranice, vidljivim i iz kazala (Skaxagnye). Pored Davidovih *Sedam pisam pokornih*, Mecić uvršćuje prevedene ili pjesnički preoblikovane i brojne druge: *Psalmi priko nedilje*, *Pisme od Graduala*, i zazivne tužbalice i himnične psalme, od kojih su najpoznatiji oni upravljani Blaženoj Djevici Mariji (*O divico prislavljena, Zdravo kraljice od nebesa, Zdrava morska zvizdo* ili *Zdrava budi zviezdo morska*, tj. *Ave maris stella* »na drugi način«). Uz ove osobito popularne himne (»popivke«), on donosi i različite »verse«, kao *Od prišašća* (začeća), *Uznesenje Gospodinovo na nebo*, *U sve vrime godišta*, *Dan od srdžbe* (»*Pisma od mrtvi*«, poznata »*Trublja sudnjega dne*«). Svi ovi pjesnički tekstovi uokvireni su crkvenim molitvama iz božićnog ciklusa (»*u advent*«) i uskrsnog ili korizmenog (»*u vrime vazmeno*«) ili u oficije tijekom godine na velike svetkovine i svagdanje, za sve prigode. Središnje mjesto i prostor zauzimaju *Oficije Blažene Divice Marije*, njezin *Rožario* i dva lirska *Plača* (usustavljena metrički i fakturom strofe sa srokom, od kojih je prvi *Rascviljena majka staše* prepjev korizmene tužbalice *Stabat mater dolorosa*) upotpunjuju pasionsku tematiku Mecićeve *Cvitka*. On je uspostavlja biblijskim tekstom iz evanđelja po Ivanu: Muka gospodina našega Isukrsta, a okončava »jednim živim prikazanjem muke i smrti Isukrstove« *Zrak sunčani od duše aliti Put od prisvetoga Križa*, dramatisacijom misterija, opskrbljenog pomnim vodičem i didaskalijama u kurzivu kroz svih petnaest postaja. Knjigu Mecić zaključuje dijaloški ustrojenim *Naukom krstjanskim*.

Cvitak pokornih pronizan je, uza sve, još i devocijskim »štivenjima«, litanijama i zazivnim duhovskim sekvencijama, među kojima je i »hyman« *Od duha Svetoga* (*Veni, sancte Spiritus*) u obliku *Veni Creator Spiritus* (»Dojdi Duše Stvoritelju«). Ako je prepjevavanje pokorničkih psalama, graduala, zazivnih tužbalica, crkvenih pjesama iz latinskih izvora (*Stabat mater*, *Ave maris stella*, *Veni, sancte Spiritus*, *Magnificat* i dr.) jedno od obilježja barokista, onda valja zamijetiti da je primjetna i Mecićeve zahvaćenost meditativnom misaonošću barokne inercije, pripadnom takvim zbornicima: čovjekom obvladanim poniznošću, pozbenim i pokorničkim precatones ad Deum, molitvama Bogu, a posebice u izboru samih pjesama i psalama, u zazivima s vapajima i noturnima. Ono što smatramo važnijim, to je da u pjesmama u njegovoj obradi uskrstavaju i metričke cjeline i već konstituirani i formalno disciplinirani versifikacijski oblici metričkog stiha,

strofe i stroka koji odaju crkvenu polifonijsku pjevanost i izvorno imaju responzorijalno obilježje, tj. responzorijalni način izmjeničnog antifonijskog pjevanja iz kojeg je iznikla posebna pjesma - antifona. Ona uokviruje pjesmu istim tekstom. Cvitak je pronizan antifonalnim tekstovima koji imaju svoj prvi dio pjevanog stiha ili strofe (antifona) i drugi dio koji je cjelovita pjesma, a prati je i zaključuje solistički zapjev i zborni pripjev (označen u knjizi kao verzikul), pa zborni otpjev (označen kao responzorij). Otuda obaviještenog korisnika uz pjesme i psalamske graduale prate stalna autorska objasnidbena »zabiliženja« i naputci tiskani kurzivom.

Namjensko stajalište svoje knjige Mecić je pojasnio u posveti bratu Marku. Želi dovinuti se do »svake kriposti toliko duhovne, koliko i tilesne cića narešenja i nakićenja svoga, i uživanja« - *naslidovanjem*: »veće naslidovati cvit pokoran, negoli raskošan«. Zbog toga je »ovo cviče ugodnim načinom po mojoj slabosti izvađeno iz različitih pokornika, naslidioca Davida, i veoma bogoljubnih dušah«, onih koje su spoznale »biće pravoga uživanja«. Pitamo se, nije li po reguli naslidovanja spjevana »Judita«? Nije li Meciću i Marulić među tim pokornicima i »naslidiocima Davida«, kad je njegova posveta vokabularom nalična Marulićevoj (*cića, način obkladanja, zadovoljnost, kićenje, urehe, kripost, naslidovanje*)? Što je »Judita« Maruliću? Ona je »rukovet, da mnogim cvitjem obkićena«. »Kriposti ... se je urešila«, da »pokripi u uzdaržanju svete čistoće«. I Mecić »prid oči« stavlja isti cilj. Marulićev je sljednik. To je prvo zapažanje, ma i težno.

Tematski, s obzirom na *textum*, građu *Cvitka* sadrži već dubrovački *Molitvenik*, prva hrvatska inkunabula ove vrste, a u većoj mjeri rukopisni *Vatikanski hrvatski molitvenik*, koji je sadržajnim tekstovima podudaran *Cvitku*. Potrebno je ispitati je li Mecić prvi slavonski pisac njihov korisnik i prenosnik u sjevernu Hrvatsku i Ugarsku. Ako i nije preuzimao tekstova upravo iz ovih molitvenika, a ono jest činjenica da je dobro poznavao i koristio predloške iz mlađih dubrovačkih crkvenih liturgijskih zbornika, koje smo već spomenuli. Pjesnički tekstovi kojima ćemo ilustrirati svoja zapažanja sadrže leksik koji očituje njihovu provenijenciju: *barzo* (karst, smart, svarhu), *cića, cvilenje, jere, iskarnji, mnozi, obastirujuć* (opkolitelji), *odiliti se, plač, protiva, vele i kruto* (za veoma), *veras, versi* i dr.

S jezikoslovnog gledišta može se ustvrditi da Mecićev zbornik, koji odlikuje zamjetno poznavanje leksika i slovnice, može sebi priskrbiti doličnije mjesto u povijesti hrvatskog jezika i književnosti, već i po utjecaju koji je vršio na mlađe sljedbenike, a utvrdili smo, u najvećem stupnju ovisnosti na Grgura Peštalića, na

sve psalme koje on donosi u svojoj knjižici *Utišenje ožalostjenih u Sedam pokorni pisama kralja Davida iztomačeno* (Budim, 1797.) i na samog Katančića u njegovu prijevodu Svetog pisma. Prije njih Mecićevim *Cviticom* su se poslužili i Ignjat Đurđević i Filip Lastrić. Usporedni tekst njegova prijevoda Davidovih *Sedam pisama pokornih* s Peštalićevim, Katančićevim i suvremenim prijevodima pokazuje njegov doprinos, spretni izraz i jezičnu čistoću do koje se bio dovinuo već 1726. godine. Oprimjerimo ovo zapažanje samo prijevodom triju psalama, i to: ritmiziranih sklopova *Ispovijesti raskajana grešnika*, tj. po jednom tercinom iz 50. psalma, i *Molitve u nesreći*, tj. 101. pokorničkog psalma Davidova, kao i cjelovitim 129. psalmom, pokorničkom pjesmom iz *Canticum graduum* psalama:

Iz Ispovijesti raskajana grešnika

Mecić: *Tebi samomu sagriših, i zlo prid tobom učini:*

da se opravdaš u govorenjih tvoji,
i pridobiješ kada budeš suditi.

Peštalić: *Tebi samom sagriši, i zlo prid tobom učini:*

da se istinit ukažeš u govorenji tvoji,
i dobiješ kad se sudiš.

Katančić: *Tebi samom' sagriših, i zlo pri tebi učinih:*

da se istinit ukažeš u govorenjim' tvojim,
i savladaš, kad se sudiš.

Mecić: *Pisma 101.*

Gospodine, usliši molitvu moju:
i vapaj moj k tebi da pride.

Ne odvrati lica tvoga od mene:
u kojgod dan budem ožalošćen
prigni k' meni uho tvoje.

(...) Zašto [jer] kako dim pomanjkaše
dni moji: i kosti moje
kakono ugarak usahnule su.

Priličan sam se učinio pelikanu
od samoće: učinio sam se kakono
gavran noćni u prebivalištu
svomu.

Katančić: *Pisma CI.*

Molitva ubogog'

Gospodine, usliši molitvu moju
i vapaj moj k' tebi nek pridje.

Ne odvrati lice tvoje od mene:
u kojgod se dan nevoljim,
prigni k' meni uho tvoje.

Jerbo pomanjkaše kako dim
dnevi moji: a kosti moje
kako suhad usahnule.

Priličan se učinih pelikanu
samoće: učinih se kako
noćovrana u pokućju

Bdio sam: i učinio sam se
kakono vrebac samac na pokrovu

Povazda podrugivahu se mnome
neprijatelji moji ...

(str. 17-18)

Bdih: i učinih se
kako modrokos na krovu

Vas dan prigovarahu mi
neprijatelji moji ...

(III, str. 399-400)

Poznati 129. psalam (*De profundis*), hodočasnička pjesma kojom se iskazuje duboko pouzdanje u Boga, pojačavano kod Mecića antifonom, očituje Peštalićevo i Katančićevo nasljedovanje Mecića:

Mecić: *Pjevanje 129.*

Iz dubina vapih
k' tebi Gospodine:
Gospodine uslišaj glas moj.

Neka budu uši tvoje
nastojeće, na glas
molitve moje.

Ako opačine budeš
razgledati Gospodine:
Gospodine tko će podniti.

Jer je kod tebe smilovanje,
i cića zakona tvoga
podnih tebe Gospodine.

Trpila* je duša moja
u riči njegovoj; i ufala je
duša moja u Gospodina.

Od straže jutarnje tja
od noći: nek ufa Israel
u Gospodina.

Zašto je kod Gospodina
milosrđe i obilno kod
njega odkupljenje.

I on će odkupiti Izraela
od svih opačina njegovih.

(str. 188-189)

Peštalić: *Pisma šesta*

Iz dubinah vapio sam
tebi Gospodine:
Gospodine uslišaj glas moj.

Neka budu uši tvoje
prignute: na glas
pomolenja moga.

Ako opačine
uzpaziš Gospodine:
Gospodine tko će podniti?

Zašto bo kod tebe je smilovanje:
i radi zakona tvoga
ufa u tebe Gospodine.

Čekala je duša moja
na riči njegovoj: ufala je
duša moja u Gospodina.

Ob bdenja jutarnjeg tja
do noći: nek se ufa Israel
u Gospodina.

Zašto bo kod Gospodina
milosrđe: i obilno kod
njega odkupljenje.

I isti odkupiće Izraela:
od sviiju opačinah njegovi.

(str. 10)

Katančić: *Pisma CXXIX*

Iz dubokih vapih
k' tebi, Gospodine.
Gospodine uslišaj glas moj:

bile uši tvoje
pomnjeće na glas
prošenja moga.

Ako nepravde
uzpaziš Gospodine,
Gospodine, tko će podnesti?

Jerbo je kod tebe smilovanje:
i rad zakona tvoga
podnesoh te, Gospodine.

Podnese duša moja
u riči njegovoj. Ufa se
duša moja u Gospodina.

Od straže jutarnje tja
do noći ufaj se Israel
u Gospodina.

Jerbo je kod Gospodina
milosrđe: i obilno kod
njega odkupljenje.

I on će odkupiti Izraela
iz sviiju krivicah njegovih.

(SZ III, str. 453)

* U prvoj verziji psalma 129. Mecić ima: »Podnila je duša moja« ... (str. 20).

Upozoravamo na čistoću jezika, jer standard koji je Mecić uspostavio u jeziku hrvatskoslavonskih pisaca, postat će književnojezičnim standardom ove književnosti, onim Kanižlića, Došena, Ivanošića i Katančića, koji će s Kačić-Miošićevim u »Razgovoru ugodnom« postati temeljnim osloncem novoštokavskom književnom jeziku Iliraca u hrvatskom narodnom preporodu.

Za primjer čistoće i suvremenosti Mecićeva jezika navodim samo dva završna ritmizirana sklopa iz njegova prijevoda 142. psalma: iz *Ponizne molitve*. Usporedimo ih s mlađim prepjevom Ignjata Đurđevića:

Mecić: Izbavit ćeš od tuge dušu moju
i po milosrđu tvome rasuti
ćeš neprijatelje moje.

U *Saltijeru slovinskom* Ignjat Đurđević ima (Mleci 1729.):

... razmetnut ćeš i rasuti
po tvojemu milosrđu.

Mecić (dalje): I pogubiti ćeš sve koji ža-
loste dušu moju: jere sam
ja sluga tvoj.

A Đurđević u *Saltijeru*:

Pogubit ćeš svekolike [kieh me bies progoni,]
... er ja sluga tvoj sam.

Mecić je svoj *Cvitak pokorni* objavio tri godine prije Đurđevićeva *Saltijera*.

I tu smo, s još jednim primjerom, na tragu onom književnojezičnom standardu hrvatske književnosti koji su u 18. stoljeću zajednički izgrađivali hrvatski tzv. pokrajinski pisci tzv. slavonsko-dubrovačko-dalmatinske književnosti. Na primjeru molitvenih knjiga znademo da je njegov razvitak daleko stariji, a zabilježen je u srednjovjekovnim molitvenim kodeksima. Mecićev prijevodni tekst himne *Veni Creator Spiritus - Dojdi Duše Stvoritelju*, potvrđuje da ih je Mecić poznavao, kao i inkunabulu dubrovački *Molitvenik*.

Kada je književni povjesničar Josip Forko predstavio u svojim poznatim *Crticama* književnika Filipa L a s t r i ć a Očevca (1700.-1783.), provincijala i povjesničara franjevačke provincije Bosne Srebrene, opredijelio se za njegov prijevod *Stabat mater dolorosa*, objavljen u Lastrićevu djelu *Kratak način činiti*

Put križa koga izvadi iz razliki knjižicah djacki i talianski (Rim, 1758.). Izbor je popratio upitnim komentarom: »Da li je taj prevod Lastrićev ili može biti stariji, uzet iz nabožne knjige dubrovačke, ne znam«. Utvrdili smo da je Mecićev tekst iz *Cvitka* (str. 307-309), koji se držao izvornih tercina latinske pjesme od dva osmeračka i jednog sedmeračkog stiha sa parnim srokom, poslužio i Lastriću za njegov inače protočniji prijevod. Upućujemo na mjesta koja to očevidno potvrđuju:

Mecić:

Rascviljena majka staše
Polak križa ter plakaše,
Sinka propet kad biaše.
(...)

koja tužaše i plakaše,
I drhtaše kad gledaše,
Muke sina slavnoga.
(...)

Ranjenoga sinka tvoga,
Radi griha huda moga
Muke sa mnom razdili.

Smrt me krsta čin nositi,
Dionika muke biti,
I rane svete štovati...

Lastrić:

*Rascviljena majka staše
Blizu križa ter plakaše,
Sin kad propet višaše.
(...)*

*Tak tužaše i plakaše
I drhtaše, kad gledaše,
Muke sina pridragog.
(...)*

*Tvoga sinka ranjenoga,
Za me vele mučenoga,
Muke sa mnom razdili.*

*Čin' me sinka križ nositi,
Dionika muke biti,
Rane svete štovati ...¹¹*

I tako dalje.

Da je tomu što smo o standardizaciji i Meciću, o jasnoći i suvremenosti njegova jezika rekli odista tako, potkrijepu u prilog Meciću nalazimo i u suvremenom hrvatskom prijevodu Biblije iz 1968. (onom s Kaštelanovim predgovorom). Još jednom navodimo peti pokornički psalam:

Pisma 101.

Gospodine usliši molitvu moju:
i vapaj moj k tebi da pride
(...)
prigni k meni uho tvoje.

Biblija iz 1968:

Jahve, usliši molitvu moju,
i vapaj moj k tebi da dođe!
(...)
Prigni k meni uho svoje.

Ako kažemo: Mecićev jezik baštinen je i u našoj suvremenosti, i to na razini *Svetog pisma*, ne ćemo pretjerati: istina, baštinen je preko Peštalićeva i Katančićeva prijevoda, a obojica - i ne samo oni - Mecićevi su dužnici i nasljedovatelji.

Zaključimo općom pripomenom o Meciću kao piscu: njegov latinski pisan priručnik namijenjen studentima *Universa philosophiae* zasigurno je najstariji filozofski spis koji je nastao u Slavoniji, dok je njegov izvorni spis *Liber nominalis... civitatis Poseganae*, koji autentičnim svjedočenjem govori o katoličkim obiteljima u Požegi, značajan za demografsku povijest rodnog grada. Kao pisac *Cvitka pokornih* i spomenutih spisa želio je odgovoriti potrebama vjerskog života i podići razinu svih područja vjerske izobrazbe. Priredio ih je za vjernike višega kulturnog standarda, subraću i svećenstvo s kojima je bio u dodiru, a na toj razini je i pisao. Samo po molitvenom zborniku duhovnog štiva *Cvitak pokornih* zadobio je epitet graditelja i čuvara jezika hrvatskog (dao mu ga je Ante Sekulić).

IV.

Poslije Mecića i drugoga jednog franjevca i njemu znanog suvremenika, isto tako lektora na filozofskom učilištu u Požegi: osječkog pjesnika Josipa M i h i - ć a, koji je 1735. u Budimu objelodanio *Kriposne pismice za spasenje duše i poticanje grišnika na pokoru*, drugi pjesnik Osječanin u 18. stoljeću bio je Antun Josip K n e z o v i ć.¹² Rođen je u plemićkoj obitelji [Martina?] K n e z o v i ć a, bunjevačkih plemenitaša, upisanih u slavonsko plemstvo 1747. Obojica su rođena prije nego što su prve matice krštenih Osječana do nas došle, negdje s oslobođenjem Slavonije od Turaka. Sve do 1748. nosio je majčino prezime Černović. Zasigurno nije jedini hrvatski pjesnik iz rane faze slavonske književnosti, ali jest među prvima čije pjesme »od nestalnog svita« sadrže »porciju baroka« (Zoran Kravar). Kao drugi preusmjerivač slavonske književnosti u barok, on je to više govorničkim verbalizmom, vezanošću za precatores - žanr, formalnim očitovanjima za eshatološke teme, devocione i »ognjena kola«, u kojima »iesmo sad«, više izvanjskom ornamentikom i parafraziranjem općih mjesta Gundulićeva pjesništva »priprostim načinom«, nego stihom i kreacijom. Sâm to i priznaje:

Oprostite meni, ako sam falio,
I ako nisam na kontent, verse sastavio.

Predložak je njegova »molitvena knjiga« PUT NEBESKI (Budim, 1746.), opsegom zapravo golema kompilacija »iz različiti knjižica izabrana i u jedno sastavita«, što je svojstvo takvih molitvonosnih kompendija.

Ona i pisac u književnoj povijesti nisu ostali nezapaženi. O Knezoviću piše već Jakošić, Josip Forko, Franjo Fancev, zapažajući hrvatske varijante, tj. Knezovićeve motive u pjesmama Erlangenskoga rukopisa, i drugi, ali je za Kombola koji o njemu govori samo zbog potpunosti slike književnog zbivanja, dakle, kao atmosfercu, on bio slabi stihotvorac (što mislimo da je uopćenim pristupom u pravu), a njegovi pobožni spjevovi jedva da su spomena vrijedni, što mislim bavljenje njime ne potkrepljuje. Najobavješteniji bio je svakako osječki profesor, Požežanin Josip Forko, koji je donosio i veće tekstualne cjeline iz njegovih objelodanjenih djela, pa je Knezović kao plodan pisac, zahvaljujući samo njima, bio u bavljenju njime prisutniji od drugih pisaca čija su djela bila teže dostupna ili samo po naslovu poznata. Bio je prvi priznati svjetovni svećenik među piscima franjevcima i isusovcima, a pripadao je kaločkoj nadbiskupiji. Prvo je bio župnik u Gari i Baji (od 1735.) naseljima Bunjevaca, potom prepošt prepoziture sv. Ireneja (od 1738.), pa od 1746. »šanca Varadinskog od duša pastir i notarij apoštolski«, odnosno župnik u Novom Sadu, a od 1752. do smrti kanonik kaločke nadbiskupije u Kaloči.

Nakon *Puti nebeskog* objelodanio je:

— *Kruna obdržavajuća stanje apostolsko. Izpovidnika sviju ogledalo. Život svetog Ivana, od Nepomuka ... naškim to jest slavnim iliričkim jezikom na verše domorodcem ...* (Pešta, 1759.), a knjizi su posebnom paginacijom dodani *Verši od himbenoga i lažljivog svita* s nekim crkvenim pjesmama, koji su najznačajniji dio knjige;

— *Život svete Olive, kćeri Julijana cesara*. Prikazanje dragoljubno domorodcem (Pešta, 1760.);

— *Život svete Genuveve rodite Hercegovice od Brabant*, u jedno na verše složeto i na svitlo iliričkim jezikom dato i sastavito (Pešta, 1761.).

U *Putu nebeskom* (Budim ²1746., ³1818., ⁴1845.) Knezović donosi idejno-tematske, žanrovske i versifikacijske predloške baroknoga, pobožnog, polemičkog i propagandističkog nabožnog pjesništva, onoga koje bi da najbrže prodre do puka, a koje je upravo u molitvenicima iznašlo sredstvo efikasnog komuniciranja s posrnulim vjernikom, iz *Puti Nebeskog* izvire i Došenova »Aždaja sedmoglava«,

a najbolje se ogleda u *Veršima od himbenoga i lažljivog svita* i pjesmama u osmeračkim distisima:

— *Od lakomosti; Od Suda; Od licumerstva; Od smrdlive oholosti; Od nenavidosti* itd.

Knezović sam pokreće i pitanja ishodišne pripadnosti i modusa življenja hrvatskoslavonske književnosti s bosanskom, odnosno dalmatinskom, poistovjećivanjem književnosti i naroda (U pogovoru):

»Ako bi tko upitao — piše on svom štiocu — od koga si naroda, odgovori dalmatinskoga, da si Slovinac, da su naši stari [pjesnici] iz Dalmacije i Bosne ovamo došli, gdi je bila Illyria i narod Illyrički, to jest slavni, a i sada se tako zove. I tako ćeš izreći svoj slavni ilirički narod i jezik«.

Uz to, on u prozi i osmeračkim *Pismama jadovitim* promišlja eshatološku »quatuor novissima« problematiku o četiri najposlidnja časa od sverhe čovika: Smrti, Suda, Pakla i od Slave Rajske, varirajući svoja exempla »Suza sina razmetnoga«. A svoja prozna »promišljanja« Knezović potkrepljuje umetnutim pjesmama: *O svemoći smrti pisma, Pisma od suda Strašnoga, Od Muka pakleni - Pisma Jadovita i Od Raja Nebeskoga*.

Pisma *Od Suda strašnoga* sadrži i ova dva osmeračka katrena:

Oče, oče od milosti,
Gledaj mene pokornoga,
Ah, kajem se, prosti! prosti!
Primi sina razmetnoga.

Kada dojdeš svit suditi
I Blažene k tebi zvati,
Među njima daj mi biti,
s tobom uvijek kraljevati.

Pjesma *Od strahovitoga Pakla* ima ih puno više. Varijacije plača nešto su govornijivije u ova dva katrena:

Bože dragi, ne daj toga, [muka paklenih]
Gledaj gorke suze moje,
Koje iz srca pokornoga,
Rad ljubavi livam tvoje.

Ti si uzrok sve žalosti,
Da u noći niti u danu,
Premda ni to nije dosti,
Gorke suze ne pristanu.

Pisma od Raja Nebeskog upućuje nas na Gundulićeva promišljanja »Od veličanstva Božjijeh«, što možemo potkrijepiti dvama katrenima u dvostruko srokovanom dvanaesteru:

Kud oko pogleda, na zide i vrata,
Biser svagdi gleda, i svitlost od zlata.
Zlato gori sviti se, zlato doli síva,
Zlato nogom gazi se, sve zlato pokriva.

Tu jutreno ne vodi nikad sunce zora,
Jere nikad ne hodi do zapadni' gorah.
Isus jest božanstveno sunce koje sviti,
I zrakom prosvitljeno, nebo zlatnim kiti.

U stihovanoj legendi *Život svetog Ivana od Nepomuka* (Pešta, 1759.) »plemenito rodni gospodin« Knezović uvršćuje i već spomenuti stihovani 12-erački privezak: *Verši od himbenoga i lažljivog svita*. Promišljanja o prolaznosti on iskazuje ovako:

O svitu nestalni, kako si varovit ...
U hip se jedan, vas okrene u ništa.

Tako je ovaj pjesnik u slavonsku književnost presađivao preobličnog Gundulića. Mogao mu je samo biti više prepoznatljivim dužnikom nego sljednikom. Pulsiranje s Dubrovnikom i Gundulićevim književnim djelom u slavonskom okruženju uspostavljeno je. A uspostavljeno je na toj razini opjevanjem hagiografskog zanosa svecima i sveticama, rekli bismo, na posttridentskom modelu »Perivoja od djevstva« Bartula Kašića, Gundulićeva korektivnog mentora koji je prvi počeo nastanjivati Slavoniju nabožnom knjigom.

BILJEŠKE

¹ U knj.: Alberto Fortis, *Put po Dalmaciji*. Priredio Josip Bratulić. Globus, Zagreb, 1984., str. 123.

² Bartol Kašić, *Putovanje južnoslavenskim zemljama*. [Autobiografija]. Pivlačica, Privlaka, 1987., str. 48-49.

³ Dr. Anto Sl. Kovačić, *Biobibliografija franjevaca Bosne Srebrene. Prilog povijesti hrvatske književnosti i kulture u Bosni*. Sarajevo 1991, str. 31: posvete (dedikacije) u njegovim knjigama *Svitlost karstianska*, *Vrata nebeska* i *Ogledalo misničko* jesu »rječiti primjeri živosti bogatog baroknog stila«.

⁴ U knj.: *Ključevi raja*. Hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. stoljeća. Zbornik priredila Julijana Matanović, Meandar, Zagreb, 1995, 81-89.

⁵ P. Benvenut Orlić, *Scriptores ex Ordine Sancti Patris Francisci Provinciae Bosne Argentinae* dein Sancti Joannis Capistrani et Sancti Ladislai in Croatia connotati. Conventus Rudolphswerthensis [Novo Mesto], rkp., s.a., ad *Fr. Simon Mecich*.

⁶ Tekst diplome Karla VI. o nominaciji Mecića *pro vero nostro Caesareo Theologo nec non Conscientiae Consiliario* sa svim prerogativima i počastima objavio je Grgur Čevapović u: »Synoptico - memorialis Catalogus«, Budae 1823, str. 293-296.

⁷ Franjo Emanuel Hoško, *Prosvjetno-kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu*. »Nova et vetera«, 28/1978, br. 1-2, str. 129. Rukopis sadrži: *Logica* (str. 1-169), *Philosophia naturalis* (str. 171-237), *Tractatus de anima* (str. 241-289) i *Metaphisica* (str. 291-349). Nalazi se u arhivu knjižnice franjevačkog samostana u Požegi.

⁸ Hoško, Isto, str. 129. Autograf se čuva u istom samostanskom arhivu u Požegi.

⁹ Ante Sekulić, *Šimun Mecić, graditelj i čuvar jezika hrvatskoga*. »Croatica Christiana Periodica«, I/1977, br. 1, str. 34-46.

¹⁰ Franjo Emanuel Hoško, Isto, str. 128-130.

¹¹ Josip Forko, *Crtice iz »Slavonske« književnosti u XVIII. stoljeću*. III. dio. »Izvjješće o kralj. velikoj realci u Osieku«, Osiek 1887., str. 8

¹² Ante Sekulić, *Antun Josip Knezović - životopis svetačkih života*, u nj. knjizi: Hrvatski pisci u ugarskom Podunavlju od početaka do kraja XVIII. stoljeća, Zagreb 1993., str. 165-167.